

DEZAVANTAJLI YÜKSEK BAŞARILI ÖĞRENCİLERİN BENZER DEZAVANTAJLARA SAHİP ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

THE EFFECTS OF DISADVANTAGED HIGH-ACHIEVING STUDENTS ON STUDENTS WITH SIMILAR DISADVANTAGES

Emine ÖNDER¹, Rukiye Kübra ARTUNÇ KARA², Bulut ÜNER³

Başvuru Tarihi: 13.10.2024 Yayına Kabul Tarihi: 31.01.2025 DOI: 10.21764/maeuefd.1566523

Özet: Araştırmada, dezavantajlı yüksek başarılı öğrencileri benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin rol model alıp almama nedenlerini, dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerinin bu öğrenciler üzerinde nasıl ve ne gibi etkiler oluşturduğunu incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, çoklu dezavantaja sahip olmasına rağmen fen lisesini kazanan bir öğrencinin gönüllü olarak çalışmaya katılan 15 öğrenci arkadaşı ve 14 öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. Elde edilen veriler ise içerik analiziyle deşifre edilmiştir. Araştırmada bazı katılımcılar, benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin; kendilerini dezavantajlı yüksek başarılı öğrenci kadar zeki bulmadıklarından ve başarılı olmak için gerekli kaygı, istekten yoksun olmalarından dolayı dezavantajlı yüksek başarılı bu öğrenciyi rol model almadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların çoğu ise benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin dezavantajlı yüksek başarılı bu öğrenciyi rol model aldıklarını ifade etmiştir. Bu doğrultuda görüş sunan katılımcılar bunun nedenini; öğretmen ve toplumun gözünde saygın bir yer edinmeye, ulaşılmak istenilen hedeflerinin olmasına, başarılı olma/aynı başarıyı yakalama, maddi destek ve ödüllere sahip olma isteğine dayandırmıştır. Dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin benzer dezavantajlara sahip öğrenciler üzerinde devamsızlık ve davranış sorunlarında azalma, kitap okuma eğiliminde artma, okula karşı olumlu tutum geliştirme, özgüven ve motivasyon yüksekliği ve bireysel yeteneklerin ortaya çıkması gibi olumlu yansımalarının olduğunu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Dezavantaj, dezavantajlı olma, dezavantajlı yüksek başarılı öğrenci, benzer dezavantajlara sahip olma, rol model olma*

Abstract: This research aims to examine whether disadvantaged high-achieving students are taken as role models by their peers who share similar disadvantages and to investigate how and in what ways these high-achieving students influence their peers. The research was conducted using a case study design, one of the qualitative research methods. The study group consists of 15 student peers, 14 teachers who voluntarily participated in the study, and one student who, despite facing multiple disadvantages, successfully gained admission to a science high school. The data for the research were collected through semi-structured interviews and analyzed using content analysis. In the study, some participants indicated that students with similar disadvantages did not take the high-achieving disadvantaged student as a role model because they needed to consider themselves as intelligent as the high-achieving student and needed more motivation or desire to succeed. However, most participants stated that students with similar disadvantages saw the high-achieving disadvantaged student as a role model. Participants who shared this view explained the reasons as the desire to gain respect in the eyes of teachers and society, having goals they wanted to achieve, the aspiration to be successful or attain the same level of success, and the desire to receive financial support and rewards. It was found that high-achieving disadvantaged students positively impacted their peers with similar disadvantages, leading to reductions in absenteeism and behavioral problems, increased tendencies to read books, the development of a positive attitude towards school, heightened self-confidence and motivation, and the discovery of individual talents.

Keywords: *Disadvantage, being disadvantaged, disadvantaged high-achieving student, having similar disadvantages, being a role model*

¹ Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, onder@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6912-0383

² Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, kubraartunc@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0945-8619

³ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, unerbulut@gmail.com, ORCID: 0009-0000-2236-257X

Giriş

Her çocuğun eğitime erişimi, devamı ve eğitim sisteminin içinde kendi yetilerini geliştirebilecek bir imkâna sahip olması son derece önemlidir. Ancak kendi kontrollerinde olmayan özellikler nedeniyle dezavantajlı çocuklar diğer akranları kadar hem eğitime erişimde hem de eğitim şansını yakalasalara bile eğitim imkanlarından eşit ve adil bir şekilde yararlanma hususunda yeterince şanslı değildirler (Chiu & Walker, 2007; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO], 2018; Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü [OECD], 2010; Reardon, 2013). Özellikle aynı anda birden çok dezavantaja sahip olduğunda (örneğin düşük sosyoekonomik düzeyli bir ailenin ferdi olmanın yanı sıra parçalanmış bir aileden gelme, göçmen ve özel gereksinimli olma...) bu durum yaşanan sorunların katlanarak artması anlamına gelmektedir (Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2008). Dolayısıyla alanyazında çoklu dezavantajlılık olarak adlandırılan bu durumun öğrenci için eğitim maliyetini ve manevi olarak zararlarını daha da artırdığı, çok daha kabarık bir fatura ile öğrenciyi ve ailesini yüzleştirdiği söylenebilir.

Araştırmalar, özellikle sosyoekonomik olarak dezavantajlı geçmişe sahip öğrencilerin, sosyoekonomik olarak görece avantajlı akranlarına göre daha kötü eğitim çıktıklarına sahip olduğunu göstermektedir (Crane, 1996; Şirin, 2005; Sutton & Soderstrom, 1999). Bu öğrenciler, bazı akranlarının sahip olduğu daha nitelikli eğitim kaynakları veya daha yüksek aile geliri, eğitim ve mesleki statü gibi avantajlardan yoksun olduğundan başarıya ulaşmak için zorlu bir mücadeleyle karşı karşıya kalmaktadır. Dezavantajlı öğrenciler etkili öğretime (kaynak, deneyimli öğretmen, okulun fiziki şartları vb.) erişme, akademik yönden kendilerini geliştirme fırsatını elde etme, okul terki, daha fazla devamsızlık yapma gibi sorunlarla yüzleşmektedir (Bakış, vd., 2009; Buck & Deutsch, 2014; Chiu & Walker, 2007; OECD, 2010). Sosyoekonomik dezavantaj ile akademik performans arasındaki ilişki, dünya genelinde, okuma, matematik ve fen alanlarında ve ilkokuldan ortaöğretime kadar tüm sınıflarda geçerlidir (Martin, vd., 2012; Mullis, vd., 2012; OECD, 2011; Sandoval-Hernandez & Cortes, 2012). Uzun yıllardır konuyla ilgili yapılan araştırmaların ortak bulgusu, öğrencilerin sosyoekonomik kompozisyonların öğrenci başarısının önemli belirleyicilerinden biri olduğu yönündedir (Acar Güvendir, 2014; Dinçer & Uysal Kolaşın, 2009; Karaağaç Cingöz & Gür, 2020; Konstantopoulos, 2006; Önder & Uyar, 2018; Suna vd., 2020; White, Reynolds, Thomas & Gitzlaff, 1993; Yetkiner Özel, Özel & Thompson, 2013). Bu durum, yapısı ve düzeyi farklılaşsa da tüm eğitim sistemlerinin uzun süredir karşılaştığı süreğen bir sorun

alanıdır (OECD, 2004). Ancak birçok ülkede dezavantajlarının üstesinden gelerek akademik olarak başarılı olan binlerce öğrenci bulunmaktadır. Bu ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye daha yüksek akademik dirençli öğrenci yüzdesine sahip (%27) ülkeler arasında yer almaktadır (Yılmaz-Fındık & Kavak, 2013).

Akademik dirençli öğrenciler, genellikle daha kötü eğitim sonuçları öngören dezavantajlı geçmişlerden gelmelerine rağmen akademik olarak başarılı olan öğrencilerdir (Erberber, vd., 2015). Bu öğrenciler, özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olmanın yüksek akademik başarıyı engellediği ve düşük sosyoekonomik düzeyin düşük akademik başarının ayrılmaz bir parçası olduğu klişesini yıkmaktadır. Bu öğrenciler, incelenmesi gereken önemli bir gruptur. Çünkü bu öğrenciler, sadece bireysel başarılarıyla kalmamakta, aynı zamanda çevrelerindeki diğer dezavantajlı öğrenciler için birer rol model işlevi görebilmektedir (Zimmerman, 2008). Sosyal öğrenme teorisine göre, bireyler çevrelerindeki başarılı bireyleri model alarak kendi davranışlarını şekillendirirler (Bandura, 1977). Model alma, öğrencilere bilgi, beceri ve davranış öğretmek, öğrenmeye motive etmek ve onların değerlerini geliştirmeye yardım etmek gibi birçok alanda etkili bir yoldur (Higgs & McMillan, 2006). Birey, rol model aldığı kişilerin davranışlarını farklı yöntemler kullanarak benimser ve kendi davranışlarını da rol model aldığı kişilere uygun bir biçimde gerçekleştirir. Model alan kişinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özellikleri, modelin gözlenmesinden sonra değişime uğrar. Yine de bireylerin her gördüğü davranışı öğrendiği veya model aldığı söylemek çok mümkün değildir. Gözlemleyen için davranışların dolaylı etkisi, sadece sonuçlardan değil onların karakteristik yapısından da kaynaklanır. Model ile gözlemleyen benzerlikleri veya ortak özellikleri davranışın model alınma oranını artırabilir (Demirbaş & Yağbasan, 2005).

Yüksek başarı gösterebilen öğrencilerin sahip oldukları dezavantajlara rağmen dikkat çekici bir şekilde benzer dezavantajlara sahip diğer öğrenciler için örnek teşkil edebileceği öngörülmektedir. Akademik dirençli öğrenci olarak adlandırılan bu öğrencilerin, benzer özellikteki akranları için rol model olabileceği düşünülmektedir. Çünkü Kongar'ın (2011) da ifade ettiği gibi bir karakterin rol model olabilmesi için belli bir başarıya ulaşmış ya da bir "etkileme gücüne" sahip olması gerekir. Ayrıca başarı hikâyeleri eğitim hayatında her zaman güdüleyici olmuştur. Bunun yanı sıra bireyler kendilerine benzeyen bireyleri daha çok model alma eğilimlidir. Rol modeli ile kendisi arasında ne kadar fazla özdeşim sağlarsa birey modellenen davranışı o kadar çok içselleştirecektir (Korkmaz,

2014). Bu bağlamda dezavantajlı öğrencilerin başarıya ulaşan akranlarını gözlemlmeleri, onların da akademik başarıya ulaşma inançlarını güçlendirebilir (King, 2014). Pajares ve Schunk'un (2001) yaptığı bir çalışmada, başarılı akranların varlığının dezavantajlı öğrenciler üzerinde motivasyon artırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Örneğin düşük sosyoekonomik durumdan gelen öğrenciler, başarılı bir akranlarının varlığı sayesinde akademik hedeflerine ulaşma inançlarını geliştirebilir ve eğitim süreçlerine daha fazla katılım gösterebilir (Zimmerman, 2008). Bu tür rol modeller, öğrencilerin yalnızca akademik başarılarına değil, aynı zamanda psikolojik iyi oluşlarına da katkıda bulunarak öğrenilmiş çaresizlikten çıkmalarına yardımcı olabilir (Bandura, 1977).

Mevcut sonuçlardan yola çıkılarak akademik dirençli olarak adlandırılan bu öğrencilerin gösterdiği yüksek başarının, aynı gruptaki diğer öğrencileri çeşitli açılardan olumlu anlamda etkileyebileceği; benzer dezavantaja sahip diğer öğrenciler için bir itici güç ve motivasyon kaynağı olabileceği; yeni başarı hikayelerine ve yeni akademik dirençli öğrencilerin ortaya çıkmasına ilham kaynağı olabileceği öngörülmektedir. Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde, bu varsayımları sınavan Türkiye kapsamında bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan araştırmanın önemli olduğu ve alana katkı sağlayacağı öngörülerek çalışmada benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin dezavantajlı yüksek başarılı öğrencileri rol model alıp almama nedenlerini; dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerinin bu öğrenciler üzerinde nasıl ve ne gibi etkiler oluşturduğunu tespit etmek amaçlanmıştır.

Bu amaç kapsamında aşağıda verilen araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

- 1) Dezavantajlı yüksek başarılı öğrenciler benzer dezavantajlara sahip diğer öğrenciler için rol model midir? Rol modelse rol model olarak alma nedenleri nelerdir?
- 2) Dezavantajlı yüksek başarılı öğrenciler benzer dezavantajlara sahip öğrenciler üzerinde ne gibi etkiler oluşturmaktadır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden bütüncül tekli durum deseni kullanılmıştır. Yin (2013), durum çalışmasının belirli bir olgunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi olduğunu belirtir. Durum

çalışması program değerlendirme, bireylerin davranışlarını etkileyen faktörlerin analizi ve insanların ihtiyaçlarının anlaşılması gibi çeşitli amaçlarla kullanılabilir. Araştırmacının kontrol edemediği olguları derinlemesine incelemesine olanak tanıyan (Yıldırım & Şimşek, 2016) bu desen, “Nasil?”, “Niçin?”, “Ne zaman?” ve “Kim?” gibi sorulara yanıt verebilmeye imkân verir (Cohen, Manion & Morrison, 2011). Ayrıca durum çalışmalarının zaman ve mekân gibi etmenlerle sınırlı olması da araştırmacılar için veri toplamayı kolaylaştırmaktadır (Creswell, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 15’i öğrenci, 14’ü öğretmen olmak üzere 29 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcıları, iç batı Anadolu’daki bir il merkezinden görece daha uzak olan ilçelerinin birinde yer alan bir ortaokulun öğretmen ve öğrencileridir. Araştırmanın bu okulda yapılması kararında, çoklu dezavantaja sahip (sosyoekonomik düzeyi düşük, Roman, parçalanmış aile ve ebeveynlerden biri hapiste, okul çıkışı bir işte çalışmakta olan katılımcı/katılımcılar) olmasına rağmen tek fen lisesini kazanan bir öğrencisinin olmasıdır. Araştırmanın katılımcı öğrencileri, çoklu dezavantajlı olup yüksek başarı gösteren bu öğrenci ile en az iki eğitim öğretim yılı aynı okulda eğitim alan benzer dezavantajlara sahip ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrencilerdir. Yine aynı şekilde en az iki eğitim öğretim yılı bu okulda görev yapan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğretmenler çalışma kapsamına alınmıştır.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin 9’u kız, 6’sı erkek; 6’sı yedinci, 9’u ise sekizinci sınıfta eğitimine devam etmektedir. Öğrencilerin tamamı sosyoekonomik açıdan dezavantajlıdır. 5’i Roman, 8’i okul çıkışı bir işte çalışmakta, 4’ü göçmen, 6’sı parçalanmış aileye sahip ve 5’inin bir yakını hapistedir. Araştırmanın ikinci çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin 9’u kadın, geri kalanı ise erkektir. Katılımcı öğretmenler en az 5 en fazla 30 yıl kıdeme sahiptir. Öğretmenlerin 13’ü lisans, 1’i ise yüksek lisans mezunudur.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Bu nedenle veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış “Öğrenci Görüşme Formu” ve “Öğretmen Görüşme Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın amacı ve araştırma soruları doğrultusunda oluşturulan taslak görüşme formu, eğitim yönetimi, ölçme değerlendirme ve

psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarından olmak üzere toplam üç uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda sorularda ifade ediliş şekli açısından kısmi düzeltmeler yapılmıştır. Formun anlaşılabilirlik açısından değerlendirilmesi bağlamında, araştırmacıların birinin ikamet ettiği bir ilde birebir örtüşmese de nispeten benzer bir durumun söz konusu olduğu bir okulun bir öğretmeni ve öğrencisi ile ön görüşme yapılmıştır. İki bölümden oluşan görüşme formunun ilk bölümünde cinsiyet, sınıf, mesleki kıdem gibi sorumlu olduğu katılımcı grubuna yönelik demografik özellikleri öğrenmeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümünde ise iki soru bulunmaktadır. Örneğin öğretmen görüşme formunda yer alan sorulardan biri “Çoklu dezavantajlı yüksek başarılı bu öğrenci benzer dezavantajlara sahip diğer öğrenciler üzerinde olumlu/olumsuz açıdan ne gibi etkileri oluşturmaktadır?” şeklindedir. Ayrıca, ihtiyaç olması durumunda görüşmelerde soruların daha iyi anlaşılması ve veri zenginliğini sağlamak amacıyla sonda sorulara da başvurulmuştur.

Veri Toplama Süreci

İlk olarak araştırma için gerekli izinler alınmıştır. Ardından 2023 yılının eylül ayında ön görüşmeler, aynı yılın ekim ayında ise çalışma kapsamındaki katılımcılarla görüşülmüştür. Bu bağlamda okul ziyaret edilmiş, araştırmanın amacı, ortalama görüşme süresi, verilerin nasıl kullanılacağı, gizlilik gibi hususlarla ilgili kısaca bilgi verilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılacak öğretmen ve öğrenciler belirlenmiş ve gönüllü katılım ve veli onam formu katılımcılarla paylaşılmıştır. Eğitim öğretimi aksatmayacak ve katılımcıların daha rahat vakit ayıracakları zaman dilimlerine göre görüşme günü ve saati belirlenmiştir. Belirlenen zaman dilimlerinde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan katılımcılar araştırmanın amacı vb. konularla ilgili tekrar bilgilendirilmiş ve veri kaybını önlemek açısından görüşmelerin ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınacağı bilgisi verilmiştir. Rıza göstermeyen 4 öğretmen ve 2 öğrenci ile yapılan görüşmelerde araştırmacı tarafından notlar alınmıştır. Görüşmeler ortalama 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analiz yöntemi kullanılarak deşifre edilmiştir. İçerik analizi, verilerin derinlemesine analiz edilerek fark edilmeyen kavram ve temaların ortaya çıkarılmasına imkân tanıyan bir analiz türüdür. İçerik analizinde birbirine benzeyen verileri kavramlar ve temalar altında toplayarak verileri okuyucunun daha rahat anlayabileceği şekilde düzenlemek ve

yorumlamak esastır. Bu analizde verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlemesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması adımlarının takip edildiği bir süreç izlenerek veriler deşifre edilir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu doğrultuda araştırmada tümevarımcı analiz yaklaşımı benimsenerek ilk olarak araştırmanın amacı ve araştırma soruları kapsamında anlamlı bölümler belirlenmiş ve bu bölümler isimlendirilmiştir. Yaklaşık on gün sonra ikinci bir okuma yapılarak kodlanması gerekirken atlanılan ya da kodlanmaması gerekirken kodlanan bölümlerin olup olmadığı, anlamlı bölümlerin anlamı/olayı en etkili biçimde yansıtacak doğru kavramlarla kodlanıp kodlanmadığı gözden geçirilmiştir. Ulaşılan kodlar ortak yönleri, benzerlik ve farklılıkları ve anlamlı bir bütün oluşturma durumlarına göre bir araya getirilerek temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Tematik kodlamada her bir araştırma sorusu bir tema olarak ele alınmış temalar altında alt tema ve kodlara yer verilmiştir. Bu süreç araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yürütülmüştür. Daha sonra bir araya gelerek kodlamalar karşılaştırılmıştır. Görüş ayrılığı olduğunda ham veriler incelenerek içeriği en iyi yansıtacak koda birlikte karar verilmiştir. Böylece kodlama süreci tamamlanmıştır. Miles ve Huberman'ın (2016) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılarak yapılan hesaplama sonucunda kodlama uyumunun %89.45 olduğu görülmüştür. Miles ve Huberman'a (2016) göre en az %70 düzeyinde bir uyum yüzdesi yeterlidir. Tematik kodlamanın ardından sistematik bir yapı oluşturularak ve okuyucunun anlayabileceği bir dille veriler tanımlanmış ve açıklanmıştır. Bulguların yorumlanmasında gerekli olduğu durumlarda öğretmen ve öğrenci görüşlerinden alıntılar verilmiştir. Birebir alıntılar yapılırken gizlilik ilkesine uygun hareket edilerek görüşüne başvurulmuş öğretmenler; ÖĞ1, ÖĞ2, ÖĞ3..., öğrenciler ise; Ö1, Ö2, Ö3... olacak şekilde kodlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada, farklı bakış açılarından konuyu değerlendirmek amacıyla öğretmen ve öğrencilerin görüşüne başvurularak veri çeşitlemesi yapılmıştır. Ayrıca, soru formu oluşturulurken uzman görüşü alınmıştır. Soruların işlerliği ve katılımcılar için aynı şeyi ifade etmediğinin anlaşılması için pilot uygulama yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri ortamlarda ve zaman baskısı oluşturmayacak vakitlerde gerçekleştirilmiştir. Araştırma, gönüllülük esasıyla yürütülmüş, katılımcılara istedikleri aşamada araştırmadan ayrılacakları ve verilerinin gizli tutulacağı teminatı verilmiştir. Böylece katılımcıların samimi ve içten cevap vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcılar üzerindeki araştırmacı etkisini azaltmak amacıyla

görüşme esnasında daha uzun süreli etkileşim kurulmaya çalışılmıştır. Veri analizi iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yürütülmüş; daha sonra araştırmacılar bir araya gelerek yapılan kodlamalar karşılaştırılmış; uyumsuzluk söz konusu olduğunda ham verilere bakılarak ortak karara varılmıştır. Araştırmada takip edilen aşamaların ayrıntılı ve açık bir şekilde rapor edilmesine özen gösterilmiştir. Elde edilen bulgular katılımcıların doğrudan alıntlarıyla detaylı bir şekilde açıklanarak araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Benzer Dezavantajlara Sahip Öğrencilerin Dezavantajlı Yüksek Başarılı Öğrencileri Rol Model Alma Durumları ve Nedenleri

Araştırmada; öğrenci grubunda 3, öğretmen grubunda ise 6 katılımcı benzer dezavantajlara sahip diğer öğrencilerin dezavantajlı yüksek başarılı öğrencileri rol model almadıklarını belirtmiştir. Katılımcılarının geri kalanına göre ise alanyazında akademik dirençli olarak adlandırılan dezavantajlı yüksek başarılı öğrenciler benzer dezavantajlara sahip diğer öğrenciler tarafından rol model alınmaktadır. Bu durumun nedenlerine ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Dezavantajlı Yüksek Başarılı Öğrencilerin Rol Model Olarak Alınma/Alınmama Nedenleri.

Tema	Alt Tema	Kod	f
Benzer Dezavantajlara Sahip Öğrencilerin Dezavantajlı Yüksek Başarılı Öğrencileri Rol Model Alıp Alınmama Nedenleri	Almıyor Öğretmen:6 Öğrenci:3	Başarılı olmak gibi bir kaygının/isteğin olmaması	7
		Kendini o öğrenci kadar zeki bulmama	4
	Alıyor Öğretmen:8 Öğrenci:12	Maddi destek ve ödüllere sahip olmak	17
		Saygın bir yer edinmek	10
		Benzer başarıyı yakalamak	5
		Ulaşılmak istenilen hedeflerin olması	3

Tablo 1 incelendiğinde, dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin benzer dezavantajlara sahip akranları tarafından rol model olarak alınmama nedeninin katılımcılar tarafından kendilerini yüksek başarılı arkadaşları kadar zeki bulmamaları ve başarılı olmak için gerekli kaygı ve istekten yoksun olmaları ile açıklandığı görülmektedir. Katılımcılara göre her ne kadar benzer dezavantajlara sahip olsalar da bu nedenlerden dolayı öğrenciler yüksek başarıyı yakalayan öğrenci

gibi olabilmelerinin imkânsız olduğunu düşünmekte ve bu öğrenciyi model almamaktadırlar. Bu doğrultuda görüş sunan öğretmenlerden biri (ÖĞ7) *“Başarılı olmak gibi bir derdi yok bu çocukların”* ifadesiyle; öğrencilerden biri (Ö7) ise *“Model alamam, kulvarlarımız ayrı, ben onun kadar zeki değilim çünkü. Ne yaparsam yapıyım onun yakaladığı başarıyı yakalayamam”* şeklindeki sözleriyle rol model almamaya ilgili görüşünü ortaya koymuştur.

Tablo 1 incelendiğinde, alanyazında akademik dirençli olarak adlandırılan dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin benzer dezavantajlara sahip diğer öğrenciler tarafından rol model alındığını belirten katılımcılardan bazılarının bunun nedenini öğretmen ve toplumun gözünde saygın bir yer edinme isteğine, ulaşmak istenilen hedeflerin varlığına, başarılı olma ve okul tarafından sağlanan maddi destek ve ödüllere sahip olma isteğine bağladıkları anlaşılmaktadır. Dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin benzer dezavantajlara sahip öğrenciler tarafından model alınmasını, okul tarafından dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilere verilen maddi desteklere ve ödüllere bağlayan Ö6 kodlu öğrenci *“Öğretmenlerin, okulun ona yaptıklarını bana da yapmalarını istediğim için”* şeklindeki sözleriyle görüşünü ortaya koyarken, öğretmenlerden (ÖĞ3) ise *“Model almalarındaki en büyük etken, bu öğrencilere okul ya da gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılan maddi destekler ve verilen ödüllerdir”* şeklindeki ifadesiyle akademik dirençli bu öğrencinin benzer dezavantajlara sahip akranlarınca model alınmasına ilişkin görüşünü dile getirmiştir. Öğrencilerden Ö7 *“Öğretmenler başarılı öğrencileri her zaman daha çok seviyorlar. Onlara sorular sorup, tahtaya daha çok kaldırıyorlar. Öğretmenlerimin gözüne girmek istediğim için”* diyerek görüşünü belirtmiş, Ö4 de *“Sınıftaki arkadaşlarım beni sevmiyor. Başarılı olursam arkadaşlarım beni sever, ayrıca başarılı öğrencilere öğretmenler pek kızmıyor”* diyerek, benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin saygın bir yer edinmek istediğinden dezavantajlı yüksek başarılı öğrenciyi model aldıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerden ÖĞ8 ise *“Çoklu dezavantajlı öğrenciler sınıfta arkadaşları tarafından sosyal dışlanma yaşıyabiliyor. İçlerinden biri başarı gösterdiğinde ona karşı olan tavrın değiştiğini gözlemliyor. Kendisi de buna benzer bir itibar görme ve öğretmenleri tarafında sevmek için bu öğrenciyi örnek alabiliyor”* diyerek bu duruma açıklık getirmiştir. Dezavantajlı yüksek başarılı arkadaşını hedeflerine ulaşmak için rol model aldığını belirten Ö9 *“Hedeflerime ulaşmak için benim de onun gibi olmam gerekir. Okursam, başarılı olursam hemşire olabilirim, hastalara yardım ederim, hem de para kazanırım”* sözleriyle konuyla ilgili görüşünü ortaya koymuştur. Görüşüne başvuru alan öğretmenlerden biri (ÖĞ2) *“Başarılı olmak istiyor ve kendisi gibi bir öğrencinin başarılı olduğunu görmek başarısızlığın kader olmadığını gösteriyor. O yaptıysa*

ben de yapabilirim, ben de aynı başarıyı gösterebilirim düşüncesiyle o çocuğu model alıyor” şeklindeki ifadesiyle diğer dezavantajlı öğrencilerin benzer başarıyı yakalama arzusuyla yüksek başarılı dezavantajlı öğrenciyi model aldığını belirtmiştir.

Dezavantajlı Yüksek Başarılı Öğrencilerin Benzer Dezavantajlara Sahip Akranları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular

Araştırmada dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin benzer dezavantajlara sahip akranları üzerindeki etkilerine ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Dezavantajlı Yüksek Başarılı Öğrencilerin Benzer Dezavantajlara Sahip Akranları Üzerindeki Etkileri

Tema	Alt Tema	Kod	f	
Dezavantajlı Yüksek Başarılı Öğrencilerin Benzer Dezavantajlara Sahip Akranları Üzerindeki Etkileri	Kişisel Gelişim ve Özgüven Öğretmen:8 Öğrenci:9	Özgüvenin artması	16	
		Başarabilirim inancı oluşturma	10	
		Bireysel yeteneklerin ortaya çıkması	7	
	Motivasyon ve Tutum Öğretmen:8 Öğrenci:11	Motivasyon yüksekliği	15	
		Okula karşı olumlu tutum geliştirme	14	
		Gayret etme/Çaba gösterme	5	
		Davranış ve Katılım Öğretmen:8 Öğrenci:8	Ders çalışma disiplini	9
			Devamsızlıkta azalma	9
			Davranış sorunlarında azalma	6
			Kitap okuma eğilimde yükselme	4
	Kıskançlık	2		

Tablo 2 incelendiğinde araştırmanın katılımcıları, dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin benzer dezavantajlara sahip öğrenciler üzerinde kişisel gelişim ve özgüven, motivasyon ve tutum, davranış ve katılım alt temaları altında toplanan devamsızlık ve davranış sorunlarında azalma, kitap okuma eğiliminde, ders çalışma disiplininde artma, okula karşı olumlu tutum geliştirme, özgüven ve motivasyon yüksekliği ve bireysel yeteneklerin ortaya çıkması gibi olumlu yansımalarının olduğunu belirtmişlerdir. Olumlu yansımalarının yanı sıra bazı katılımcılar benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin dezavantajlı yüksek başarılı öğrencileri kıskanma eğiliminin de ortaya çıktığına değinmişlerdir. Çoğu katılımcıya göre bu öğrenciler benzer dezavantajlara sahip akranlarının özgüven ve motivasyonlarını artırıyor. ÖĞ9 bu doğrultudaki görüşünü, “*Her zaman olumlu etkiler gözlemlerim. Bu öğrenciler kendilerine benzeyen diğer öğrenciler için bir motivasyon kaynağı oluyor. Motivasyonları yükseliyor, fakat devamı geliyor mu dersiniz zor. Desteklenmediği,*

yürekendirilmediği takdirde, başarı istekleri ve motivasyonları azalıyor” sözleriyle önlerinde böyle bir model olmanın kıvılcım olduğunu, bu öğrencilerin rol modelleri gibi olabilmesi için ateşi harlayacak desteklere de ihtiyacın olduğunu ortaya koymuştur. Birçok öğretmen ve öğrenci ise başaracağına en azından daha başarılı olabileceğine ilişkin inançlarının yükseldiğini belirtmiştir. Örneğin ÖĞ5 kodlu katılımcı *“Onu takdir ediyorlar. Onun gibi olmak istiyorlar. Başarılı olma arzusu, kendine olan güveni artırıyor. Ama aile ve çevre faktörü maddi zorluklar eklenince maalesef her dezavantajlı öğrenci başarılı olamıyor. Başarılı olan dezavantajlı öğrencinin ailesi de başarı odaklı oluyor. Öğrencinin çevresi ile olumsuz irtibatı kesildiğinde ve maddi olarak da desteklendiğinde başarı geliyor”* diyerek benzer hususlara vurgu yapmıştır. Benzer şekilde Ö6 kodlu öğrenci, *“Neden olmasın, ben de başarabilirim diyorum O okuduysa ben de okurum diye düşünüyorum”* diyerek, ÖĞ11 ise *“Bazılarının öğrenilmişlik çaresizlikten sıyrıldıklarını görüyorum. Kendilerine olan güvenleri artırıyor”* ifadesi ile dezavantajlı yüksek başarılı bu öğrencinin benzer dezavantajlara sahip diğer öğrencilerde özgüven yüksekliğini ortaya çıkardığını dile getirmiştir.

Bazı katılımcılara göre, dezavantajlı olmasına rağmen yüksek başarıyı yakalayan öğrenciler benzer dezavantajlara sahip akranlarının okula karşı tutumlarını da daha olumlu bir hale getiriyor; devamsızlığı azaltıyor. Bu konuya ÖĞ1, *“Dezavantajlı öğrencilerimizde en sık yaşadığımız sorunlardan biri devamsızlık, dezavantajlı olmasına rağmen yüksek başarılı öğrenciler benzer dezavantajlara sahip çocukların başarılı olmaya karşı inançlarını arttığı için dolaylı olarak okula gelme isteklerini de artırarak devamsızlıklarını düşürüyor”* diye açıklık getirmiş, bir başka öğretmen (ÖĞ3) *“Okula karşı eskisine nazaran daha olumlu bir tutum geliştiriyorlar”* diyerek paralel yönde görüş belirtmiş ve öğrencilerden biri ise (Ö9) *“Öğretmenlerimizin ve okulun desteği olmasaydı fen lisesini kazanamazdı. Tek başına bunu başaramazdı. Okulun desteğinin bizim gibiler için çok önemli olduğunu anladım”* ifadesiyle benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin geçmişe göre okula karşı olumlu tutum geliştirmelerini desteklediğini belirtmiştir. Az da olsa bazı katılımcılara göre dezavantajlı yüksek başarılı öğrenciler benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin davranışlarında düzeltme, kitap okuma eğilimini artırma, farkına varılmayan bireysel yeteneklerinin keşfetme ve gayret etme ve çaba gösterme imkânı sunabilmektedir. Bu bulguyu kanıtlar nitelikteki görüşlerden; ÖĞ3, *“Öğrencilerin kendilerinin ve bizlerin farkında olmadığımız yetenekleri ortaya çıkabiliyor”*, öğrencilerden Ö12 *“Eskisi gibi çok sık kavga etmiyorum artık. Arada etsem de kavgalardan uzak duruyorum”*, bir başka öğrenci (Ö7) *“Önceden hiç kitap*

okumazdım, ödev falan yapmazdım. Artık yapıyorum”, ÖĞ11 “*Daha gayretliler, en azından çaba gösterdiklerini fark ediyorum*” ifadesiyle bu etkilere ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir. İki öğretmen ise benzer dezavantajlı bazı öğrencilerin yüksek başarılı öğrencilere karşı kıskançlık duygusu beslediğini gözlemlediklerini belirtmiştir. Bu öğretmenlerden biri (ÖĞ6) “*Bazen de başarıyı kıskanma sebebiyle iftira dahi söz konusu olabiliyor. Böyle bir olaya bir kez şahit oldum*” sözleriyle bu duruma dikkat çekmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, benzer dezavantajlara sahip öğrenciler için dezavantajlı yüksek başarılı akranları rol model midir, rol model alma/almama nedenleri ve dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin kendilerine benzer dezavantajlara sahip diğer öğrenciler üzerinde oluşturdukları etkiler öğretmen ve öğrencilerin deneyimlerine dayalı olarak incelenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre az da olsa bazı katılımcılar dezavantajlarına rağmen yüksek başarı gösteren öğrencinin benzer dezavantajlara sahip öğrenciler tarafından rol model alınmadığını düşünmektedir. Katılımcılar bu durumu, benzer dezavantajlara sahip öğrencilerde başarılı olmak gibi bir kaygının ve/veya isteğin olmamasına, bu öğrencilerin kendilerini o arkadaşları kadar zeki bulmamaları ile açıklamıştır. Benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin kendileri gibi dezavantajlı olmasına karşın beklenenin ötesinde yüksek başarı gösteren arkadaşını rol model almamaları ilgi alanları ve hedeflerinin farklılığıyla bağlantılı olabilir. Ancak katılımcıların ileri sürdükleri gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda bu durumun, daha çok motivasyon ve özyeterlilik düşüklüğünden kaynaklandığı kanaati oluşmaktadır. Akademik başarıda elbette çok farklı etmenler belirleyicidir. Ancak akademik motivasyon ve özyeterliliğin akademik başarının iki önemli yordayıcısı olduğu da kabul gören bir gerçektir (Britner & Pajares, 2001; Klomegah, 2007). Özyeterlilik başarıya ulaştıracak eylemleri başlatan ve sonuç alıncaya kadar sürdürebilmeye imkân tanıyan inançtır (Bandura, 1994). Bu kavram, kişinin kendi yeteneklerine olan güvenini ve bu yetenekleri kullanarak hedeflerine ulaşma kapasitesini ifade eder. Özyeterliliğe bağlı oluşan başarıma duygusu ise bireyin motivasyonunu önemli ölçüde etkiler (Akkuzu, 2014). Bu sebeplerden dolayı benzer dezavantajlara sahip öğrencilerin yeteneklerine yönelik güven eksikliği hem doğrudan hem de yarattığı motivasyon düşüklüğüne bağlı olarak dolaylı olarak dezavantajlı yüksek başarılı akranının başarısını ulaşılmaz görmelerine neden olarak rol model almalarının önüne geçmiş olabilir.

Araştırma sonucunda, çalışma grubunu oluşturan öğretmen ve öğrencilerin büyük çoğunun dezavantajlı olup yüksek başarı gösteren öğrencinin benzer dezavantajlara sahip öğrenciler tarafından rol model alındığı yönünde görüş bildirdiği anlaşılmıştır. Korkmaz'ın (2014) ifade ettiği gibi özdeşleştirilen ve sosyoekonomik denkliğin söz konusu olduğu bireyler rol model alınmada önceliklidir. Ayrıca birey rol modeli ile kendisi arasında ne kadar fazla özdeşim sağlarsa modellenen davranışı o kadar çok içselleştirmektedir (Demirbaş & Yağbasan, 2005). Araştırmaların sonuçlarından anlaşılacağı üzere model ile gözlemleyen benzerlikleri veya ortak özellikleri davranışın model alınma oranını artırmaktadır. Dolayısıyla araştırmada çoğu katılımcının dezavantajlı olup yüksek başarı gösteren öğrencinin benzer dezavantajlara sahip diğer öğrenciler tarafından rol model alınmaktadır şeklinde görüş belirtmesi, bireylerin kendilerine benzeyen kişileri daha çok model alma eğilimli olması ile açıklanabilir ve araştırmanın bu sonucu alanyazın tarafından desteklenmektedir şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin benzer dezavantajlara sahip öğrenciler tarafından rol model alınma nedeni; öğretmen ve toplumun gözünde saygın bir yer edinme isteği, ulaşmak istenilen hedeflerin varlığı, başarılı olma arzusu ve okul tarafından sağlanan maddi destek ve ödüllere sahip olma isteği ile açıklanmıştır. Katılımcıların ileri sürdükleri rol model alma nedenleri göz önünde bulundurulduğunda, bu ihtiyaçların Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşi'sinin sosyal ihtiyaçlar, değer verilme/saygınlık ihtiyacı basamakları ile ilişkili olduğu söylenebilir. Saygın bir yer edinme isteği ve başarılı olma arzusu, bireyin kendini gerçekleştirme yolculuğunda önemli motivasyon kaynağıdır. Bilindiği gibi insanlar sosyal varlıklardır. Her birey saygı görmek ister; itip kakılmak istemez. Ancak bazı araştırmalar, bazen bir grubun üyesi olma kimliğinden, bazen yoksul olmalarından kaynaklı... dezavantajlı bireylerin örselendiklerini, sosyal kabul açısından yoksunluk yaşayabildiklerini, ayrımcılığa, önyargıya, dışlanmaya maruz kalabildiklerini ortaya koymaktadır (Bhatla, 2017; Şenses, 2003). Dolayısıyla dezavantajlı öğrencilerin sevgi, kabul görme, itibar, tanınma bağlamındaki yoksunlukları, benzer dezavantajlara sahip olmasına karşın başarısıyla kendini kanıtlamış, saygı duyulan, kabul gören, maddi ve manevi olarak ödüllendirilen arkadaşını rol model almaya yöneltmiş olabilir. Bir başka ifadeyle başarısıyla bu öğrencinin maddi ve manevi olarak elde ettiği kazanımlar, Maslow'un sosyal ve değer verilme/saygınlık basamağındaki ihtiyaçlarındaki yoksunluklarını gidermek amaçlı olarak benzer dezavantajlara sahip öğrencileri, kendileri gibi olmasına karşın beklenenin çok üstünde başarılı olan bu öğrenciyi rol model almalarında itici rol oynamış olabilir. Araştırmada benzer

dezavantajlara sahip bazı öğrencilerin eğitimle alakalı hedefleri olması nedeniyle dezavantajlı yüksek başarılı öğrencileri rol model aldıkları tespit edilmiştir. Bu sonuç, yeni dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin ortaya çıkması açısından umut verici olarak değerlendirilmektedir. Çünkü Erberber ve diğerlerinin (2015) belirtildiği gibi öğrencilerin yüksek eğitimsel hedefleri, akademik direncin en güçlü ve en tutarlı öngörücüsüdür.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre dezavantajlı yüksek başarılı öğrenciler benzer dezavantajlara sahip öğrenciler üzerinde devamsızlık ve davranış sorunlarında azalma, kitap okuma eğiliminde artma, okula karşı olumlu tutum geliştirme, özgüven ve motivasyon yüksekliği ve bireysel yeteneklerin ortaya çıkması gibi olumlu yansımalarda bulunmaktadır. Benzer zorlukları aşmış ve yüksek başarı elde etmiş akranlarını gördüklerinde, dezavantajlı öğrencilerin kendi zorluklarını aşabileceklerine dair inançları güçlenebilir ve başarının ulaşılabilir olduğunu fark edebilirler. Bu öğrenciler, benzer özelliklere sahip başarılı akranlarıyla özdeşleşir ve onların başarı hikayeleri kendilerine ilham olarak benzer başarıları elde edebileceklerine dair umut ışığı olabilir. Böylece, benzer dezavantajlara sahip öğrenciler, kendilerini bu başarıları tekrarlayabilecek biri olarak görmeye başlayabilir. Ayrıca kendi potansiyellerine olan inançları artan dezavantajlı öğrenciler, benzer bir çaba göstermeleri gerektiğini anlayarak daha fazla çalışma ve çaba gösterme isteği duyabilirler. Dezavantajlı yüksek başarılı öğrencilerin başarıya ulaşmak için gösterdikleri davranışları ve çalışma alışkanlıklarını taklit ederek kendi çalışma alışkanlıklarını ve disiplinlerini geliştirebilirler.

Alanyazına bakıldığında, akran ilişkilerinin çocuğun gelişiminde kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Yetişkinlerin öğretirken çok zorlandığı konuların, davranışların dahi akran ilişkisiyle rahatlıkla öğrenilebildiği belirtilmektedir (Çetin, vd., 2001). Ayrıca akran ilişkileriyle bireyin kendisini başarı yönünden akranları ile kıyaslayarak ölçülendirmesi, kendine yeni hedefler koyabilmesi de mümkündür (Ogelman & Sarıkaya, 2013). Akran rol modeli başarıyı arttıran, benlik saygısını ve öz kimlik gelişimini sağlayan bir etkileşimdir (Markus & Nurius, 1984). Rol modelin karakter oluşumuna etkisi de oldukça fazladır. Dolayısıyla özellikle çocukların akranlarını rol model alırken ondan hangi açıdan etkilendiği önemlidir. Çünkü doğru kişi rol model alınmadığında rol modellikten beklenen başarı tam tersi bir sonuç da doğurabilir (Bandura, 1977). Bu bakımdan iyi rol modellere ihtiyaç vardır. Araştırmanın bu sonucu göz önünde bulundurulduğunda dezavantajlı yüksek başarılı öğrenciler benzer dezavantajlara sahip öğrenciler

için iyi bir rol model olarak değerlendirilebilir ve araştırmanın bu sonucunun alanyazın tarafından desteklendiği söylenebilir.

Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlar çok kıymetli olmakla birlikte sonuçlar değerlendirilirken çalışmanın bazı sınırlılıklarının olduğu unutulmamalıdır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsendiğinden sonuçlarının genellenmesi doğru olmayabilir. Dolayısıyla yapılacak araştırmalar konunun daha ayrıntılı incelenmesine katkı sunabilir. Araştırmanın sonuçları, dezavantajlı yüksek başarılı öğrencinin benzer dezavantajlara sahip öğrenciler için rol model olduğunu ve birçok açıdan olumlu yansımalarda bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu bakımdan, Wood ve Bandura'nın (1989) belirttiği gibi bireyde sahip olduğu yeteneği ortaya çıkarma motivasyonu, başarının daha önce kazanılabildiği algısıyla geliştiği için okullarda benzer dezavantajlara sahip öğrencilere “Ben de yapabilirim” dedirtecek dezavantajlı yüksek başarılı rol model öğrenci sayısının artırılması yönünde sosyal adaleti sağlayacak adımların atılması önerilebilir. Bu sayede sisteme eklenecek her dezavantajlı yüksek başarılı öğrencinin döngüye katkı vereceği ve onun da benzer dezavantajlara sahip başka öğrencilere rol model olacağı ve olumlu yansımalar yapacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Acar Güvendir, M. (2014). Öğrenci başarılarının belirlenmesi sınavında öğrenci ve okul özelliklerinin Türkçe başarıları ile ilişkisi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(172), 163-180.
- Akkuzu, N. (2014). The role of different types of feedback in the reciprocal interaction of teaching performance and self-efficacy belief. *Australian Journal of Teacher Education*. 39(3), 36-66.
- Bakış, O., Levent, H., İnel, A., & Polat, S. (2009). *Türkiye’de eğitime erişimin belirleyicileri. Türkiye’de eğitimde eşitliğin geliştirilmesi için verilere dayalı savunu projesi araştırma raporu*. <http://www.erg.sabanciuniv.edu>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura A (1994) *Self-efficacy*. *Encyclopedia of human behavior*, VS Ramachaudran (Ed), New York. Academic Press, s. 71-81.

- Bhatla, S. (2017). Educational status of socially disadvantaged group in India, *Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies*, 4(35).
- Britner, S. L. & Pajares, F. (2001). Self-efficacy beliefs, motivational, race, and gender in middle school science. *Journal of Women and Minorities in Science and Engineering*, 7, 271-285.
- Buck, R., & Deutsch, J. (2014). Effects of poverty on education. *Journal of Human Sciences*, 11(2), 1139-1148.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). *Research methods in education* (7. Baskı). London and Newyork: Routledge.
- Crane, J. (1996). Effects of home background, SES, and maternal test scores on mathematics achievement. *Journal of Educational Research*, 89(5), 305-314.
- Chiu, M. M., & Walker, A. (2007). Leadership for social justice in Hong Kong schools. *Journal of Educational Administration*, 45(6), 724-739. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/publication/issn/0957-8234>
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. M. Bütün ve C. B. Demir (Çev. Ed.) Siyasal Kitabevi.
- Çetin, F., Bilbay, A. A. ve Kaymak, D. A. (2001). *Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler*. İstanbul: Epsilon Yayınları
- Demirbaş, M. & Yağbasan, R. (2005). Sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), s. 363-382.
- Dinçer, M. A., & Uysal Kolaşın, G. (2009). *Türkiye'de öğrenci başarısında eşitsizliğin belirleyicileri*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Erberber, E., Stephens, M., Mamedova, S., Ferguson, S. ve Kroeger, T. (2015). Socioeconomically disadvantaged students who are academically successful: Examining academic resilience

- crossnationally. IEA's Policy Brief Series, No. 5, Amsterdam, IEA.
http://www.iea.nl/policy_briefs.html
- ERG. (2008). *Eğitim izleme raporu*. İstanbul: ERG
- Higgs, A. L., & McMillan, V. M. (2006). Teaching through modeling: Four schools' experiences in sustainability education. *The Journal of Environmental Education*, 38(1), 39-53.
- Karaağaç Cingöz, Z., & Gür, B. S. (2020). Ekonomik, sosyal ve kültürel statünün akademik başarıya etkisi PISA 2015 ve TEOG 2017 sonuçlarının karşılaştırması. *İnsan ve Toplum*, 10(4), 247-288.
- Klomegah, R. Y. (2007). Predictors of academic performance of university students: An application of the goal efficacy model. *College Student Journal*. 41(2), 407-415.
- Kongar E (2011) *İçimizdeki zalim*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Konstantopoulos, S. (2006). Trends of school effects on student achievement: evidence from NLS:72, HSB:82, and NELS:92. *Teachers College Record*, 108, 2550-2581.
- Korkmaz, İ. (2014). *Sosyal öğrenme kuramı*. B. Yeşilyaprak (Editör). Eğitim psikolojisi (Gelişim-Öğrenme Öğretim). 12. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- King, Amanda L., (2014). *Success against all odds lessons learned from successful, impoverished students*. Senior Honors Theses. 468. <https://digitalcommons.liberty.edu/honors/468>.
- Markus, H. J., & Nurius, P. S. (1984). Self-understanding and self-regulation in middle childhood. *Development during middle childhood: The years from six to twelve*. 147-183.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK216782/>
- Martin, M.O., Mullis, I.V.S., Foy, P., & Stanco, G.M. (2012). *TIMSS 2011 international results in science*. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
- Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Foy, P., & Arora, A. (2012). *TIMSS 2011 international results in mathematics*. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.

- OECD. (2004). *What makes school systems perform? Seeing school systems through the prism of PISA*. Paris: OECD Publishing
- OECD. (2010). *PISA 2009 Results: Overcoming social background-equity in learning opportunities and outcomes (Volume II)*. doi:10.1787/9789264091504-en
- OECD. (2011). *Against the odds: Disadvantaged students who succeed in school*. OECD Publishing. doi:10.1787/9789264090873-en
- Ogelman, H. G., & Sarıkaya, H. E. (2013). Okul öncesi eğitimi almış çocukların akran ilişkileri değişkenlerinin 5 ve 6 yaşta incelenmesi: İki yıllık boylamsal çalışma. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8(8), 1859-1871.
- Önder, E., & Uyar, Ş. (2018). Factors affecting the academic achievement in socioeconomically disadvantaged students. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 8(2), 253-280, <http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2018.011>
- Pajares, F., & Schunk, D. (2001). The development of academic self-efficacy. Development of achievement motivation. *United States*, 7, 1-27.
- Reardon, S. F. (2013). *The widening income achievement gap between the rich and the poor: New evidence and possible explanations*. Educational Testing Service.
- Sandoval-Hernandez, A., & Cortes, D. (2012). *Factors and conditions that promote academic resilience: A cross-country perspective*. Paper presented at the annual meeting of the 56th Annual Conference of the Comparative and International Education Society, Caribe Hilton, San Juan, Puerto Rico.
- Sutton, A., & Soderstrom, I. (1999). Predicting elementary and secondary school achievement with school-related and demographic factors. *Journal of Educational Research*, 92(6), 330-338.
- Suna, H. E., Tanberkan, H., Gür, B. S., & Özer, M. (2020). Socioeconomic status and school type as predictors of academic achievement. *Journal of Economy Culture and Society*, 61(1), 41-64.

- Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şirin, S. R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. *Review of Educational Research*, 75(3), 417-453
- UNESCO. (2018). *Handbook on measuring equity in education*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics
- White, S. W., Reynolds, P. D., Thomas, M. M., & Gitzlaff, N. J. (1993). Socioeconomic status and achievement revisited. *Urban Education*, 28, 328-343.
- Wood, R., & Bandura, A. (1989). Social cognitive theory of organizational management. *Academy of management Review*, 14(3), 361-384.
- Yetkiner Özel, Z. E., Özel, S., & Thompson, B. (2013). Türkiye'deki sosyoekonomik seviyeye bağlı matematik başarı farklılıklarının Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 179-193.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yılmaz-Fındık, L. & Kavak, Y. (2013). Türkiye'deki sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin PISA 2009 başarılarının değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(2), 249-273.
- Yin, R. K. (2013). *Case study methods: Design and methods* (5. Baskı). Thousand Oaks: Sage Pbc
- Zimmerman, B. J. (2008). Investigating self-regulation and motivation: Historical background, methodological developments, and future prospects. *American Educational Research Journal*, 55(1), 166-175.

Extended Abstract

Purpose

Educational inequality is a significant issue that profoundly affects individuals' success in their educational lives. The roots of this inequality stem from various factors that impact students' access to educational processes. Socioeconomic status, the resources provided by families, the value placed on education, and the opportunities for learning outside of school are all critical factors that significantly influence academic achievement. Families with higher income levels can quickly provide their children with opportunities for out-of-school learning, contributing significantly to their academic success. However, despite being disadvantaged, some students achieve high academic success. The aim of this study is to examine whether disadvantaged students are influenced by their high-achieving peers and to explore how and why this influence occurs. Using the case study method, one of the qualitative research designs was conducted with the participation of 15 students who experienced multiple disadvantages and 14 teachers working at the same school. These students and teachers evaluated the role model effect of highly successful disadvantaged students on other disadvantaged students.

Results

The research revealed that some students did not take their high-achieving peers as role models because they needed to see themselves as intelligent enough or lacked the motivation to succeed. However, most participants stated that students with similar disadvantages did take these high-achieving students as role models. The main reasons for this behavior included the desire to gain social respect, the wish to obtain financial support and rewards, and the goal of reaching similar levels of success. Additionally, the positive impact of high-achieving disadvantaged students on their peers with similar disadvantages was explained through several factors, such as reduced absenteeism, improved behavior, an increased habit of reading books, and the development of a positive attitude toward school. Among these effects, an increase in self-confidence and motivation and the discovery of individual talents stood out prominently.

Discussion and Conclusion

The research highlights that disadvantaged students believe they, too, can achieve similar successes when they observe their high-achieving peers. According to social learning theory, individuals tend to model themselves after those they perceive as successful, and this tendency is powerful among individuals facing similar challenges. In this context, it was found that disadvantaged students are more likely to model themselves after their high-achieving peers. Identifying the success stories of students who share similar disadvantages and the hope that they can replicate these successes was an essential aspect of this behavior. However, not all students were equally influenced by these role models. For students who had low self-confidence or a lack of motivation, it was observed that taking these high-achieving peers as role models was more difficult. These students often felt inadequate, preventing them from fully benefiting from the positive effects of role models.

To overcome this issue, the research emphasizes the importance of increasing emotional and academic support for these school students. Providing an appropriate support environment is necessary to help disadvantaged students recognize their potential for success and achieve their goals. Schools should create environments where these students feel supported and motivated to aspire to more significant accomplishments. The research suggests that without these support systems, students with low self-confidence or motivation will likely continue struggling despite being exposed to successful peers. There needs to be more than these role models; it must be coupled with intentional, structured interventions that foster growth in students who are less likely to take the initiative independently.

In conclusion, it was determined that high-achieving disadvantaged students are essential role models for their peers. These students provide motivation and a concrete demonstration that challenges can be overcome and academic success can be achieved. These students' success stories have a profound impact on their peers with similar disadvantages, strengthening their desire to reach their goals. However, it was also found that this role model effect operates at a different level for every student. Due to a lack of self-confidence or insufficient motivation, some students could only partially benefit from these positive influences.

To address this issue, it was suggested that educational policies should include robust support systems for disadvantaged students. Additionally, schools should provide emotional and financial

support, as these factors were found to play a crucial role in modeling behavior after successful peers. The research emphasizes that with proper emotional backing and tangible incentives, the role model effect may reach its full potential in helping disadvantaged students achieve success.

Future research should focus on examining the effects of different types of role models on disadvantaged students and explore how more opportunities for role modeling can be created. Specifically, attention should be paid to whether specific role models (such as teachers or community leaders) have a more substantial influence than others (like peers). Furthermore, longitudinal studies could investigate the long-term impact of these role models on the academic and social development of disadvantaged students.

In particular, this study highlights that in educational environments where inequality is prevalent, high-achieving students can inspire other disadvantaged students, helping them overcome challenges and achieve success. It emphasizes that fostering an environment where these role models can thrive and all students, regardless of their initial disadvantages, are encouraged to succeed is critical for addressing educational inequality.